

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОБРАЗУВАНЕТО НА НАКАЗАТЕЛНИТЕ ПРОИЗВОДСТВА ЗА
ДОМАШНО НАСИЛИЕ ОТ ГЛЕДИЩЕ ПРАКТИКАТА НА
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Здравка Кръстева

PROBLEMS IN THE INSTITUTION OF CRIMINAL PROCEEDINGS FOR
DOMESTIC VIOLENCE ACCORDING TO THE CASE-LAW OF
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Zdravka Krasteva

Abstract: This article examines two standards of the European Court of Human Rights applicable to the cases of domestic violence, namely the state duty to conduct an effective investigation and the obligation to prevent human life. Potential discord of Bulgarian practice with the European standards has been identified when the institution of criminal proceedings for domestic violence depends on the will of the victim. Recommendations to the prosecutors' practice and a proposal for improvement of Bulgarian law are formulated accordingly.

Key words: European Convention on Human Rights; effective investigation; domestic violence; institution of criminal proceedings; private prosecution of crimes.

1. Приложими европейски стандарти в случаи на домашно насилие

Съгласно константната практика на Европейския съд за правата на човека (Европейския съд) държавата носи международноправна отговорност за неизпълнение на задължението си по Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС) да разследва и накаже виновните лица в случаите на умишлени нарушения на чл. 2 ЕКЗПЧОС (правото на живот) и чл. 3 ЕКЗПЧОС (забраната за изтезания, нечовешко и унижително отношение или наказание)¹. В обема на това задължение се включва изискването за образуване на наказателно производство, което да бъде проведено при спазване на система от автономни за Европейския съд

критерии за ефективност на разследването. В многобройни решения Съдът е очертал съдържанието на европейския стандарт за ефективно разследване². Съгласно практиката на Европейския съд разследването е ефективно, когато отговаря на изисквания: непристрастност и независимост; пълнота и изчерпателност; своевременност и бързина; възможност за обществено наблюдение³.

Към случаите на домашно насилие, освен изискването за ефективно разследване, е потенциално относим още един европейски стандарт – задължението на държавата за превенция на човешкия живот. Разпоредбата на чл. 2, ал. 1 ЕКЗПЧОС задължава държавата не само да се въздържа от преднамереното и незаконосъобразно посегателство срещу правото на живот, но съ-

¹ Mowbray, A. R. The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford, Hart Publishing, 2004, 7 – 64.

² Относно европейския стандарт за ефективно разследване на престъпленията вж., между много други, *McCann and others v. the United Kingdom*, No. 18984/91, Grand Chamber, par. 161; *Ilhan v. Turkey*, No. 22277/93, par 91.; *S.Z. c. Bulgarie* (2015), No. 29263/12, par. 44 – 47.

³ По-подробно за европейския стандарт за ефективно официално разследване Кръстева, З. Ефективно разследване на смъртни случаи при използване на сила от полицейските органи според практиката на Европейския съд по правата на човека. – В: *Европейски перспективи за развитие на наказателното законодателство (Сборник доклади)*. С.: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2014, с. 344 – 356.

що така, да предприеме подходящите превантивни мерки, за да запази живота на лицата, намиращи се под нейна юрисдикция⁴. Задължението за превенция по чл. 2 ЕКЗПЧОС се разпростира и по отношение на случаите, при които държавата трябва да предприеме превантивни мерки, за да защити лицата, чиито права са застрашени от престъпни посегателства на трети лица⁵. Това задължение няма абсолютен характер и Европейският съд отчита ограниченията, които произтичат от трудностите пред полицията при поддържането на обществения ред и сигурност, непредвидимостта на човешкото поведение и оперативните решения, които трябва да се вземат за определяне на приоритетите при ограниченост на ресурсите. По тези причини задължението за превенция на човешкия живот не трябва да поставя върху държавните органи невъзможна или непропорционална тежест. Съответно, не всяка претенция, че съществува риск за живота на едно лице, може да обоснове насрещно задължение на държавата да предприеме превантивни мерки срещу тази опасност. За да възникне задължението по Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи за превенция на живота на определено лице, е необходимо държавните органи да са знаели или да е трябвало да знаят с оглед конкретните обстоятелства, че лицето е застрашено от реална и непосредствена опасност от престъпно посегателство и да са пропуснали да предприемат действия, в рамките на своите правомощия, които според разумните очаквания, биха могли да предотвратят престъпното увреждане⁶.

Стъпвайки на тези два европейски стандарта – задължението за превенция на живота и задължението за ефективно официално разследване на престъпните посегателства срещу живота и здравето, Европейският съд ги доразвива и конкретизира по отношение на домашното насилие като изискване към държавата: *първо*, да предостави на лицата бързи и адекватни мерки за защита, подлежащи на принудително изпълнение и *второ*, да гарантира, че актовете на домашно насилие

ще бъдат разследвани и виновните наказвани, дори когато жертвите оттеглят оплакването си⁷.

2. Защита от домашно насилие по българското законодателство

У нас в случаи на домашно насилие наказателноправната защита се прилага паралелно със защитата, осъществявана по реда на Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН). Според легалното понятие домашно насилие е "всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство." (чл. 2, ал. 1 ЗЗДН). Всяко лице, независимо от пола, възрастта или друго негово качество, може да се яви жертва на домашно насилие. Когато жертвата е дете, освен преките посегателства срещу него, за психическо и емоционално насилие се смята и всеки акт на домашно насилие, извършен в негово присъствие (чл. 2, ал. 2 ЗЗДН). Защитата се осъществява по реда на особено, бързо съдебно производство. Мерките за защита от домашно насилие действат занапред и се налагат от районния съд по постоянния или настоящия адрес на пострадалото лице с издаване на заповед за защита. Когато молбата съдържа данни за пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице, районният съд в закрито заседание без призоваване на страните издава заповед за незабавна защита в срок до 24 часа от получаването на молбата (чл. 18, ал. 1 ЗЗДН) Заповедта за незабавна защита се връчва на страните и се изпраща служебно до районното управление на Министерството на вътрешните работи.

Мерките за защита, налагани по реда на ЗЗДН, не изключват, а съществуват паралелно с *наказателноправната защита* срещу престъпни посегателства, представляващи едновременно актове на домашно насилие. Те могат да се проя-

⁴ *Opuz v. Turkey* (2009), No. 33401/02, par.128; *Sašo Gorgiev v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia* (2012), No. 49382/06, par.43 – 44; *Ciechonska v. Poland* (2011), No. 19776/04, par.60; *L. C. B. v. the United Kingdom*, (1998), No. 14/1997/798/1001, par. 36; *Osman v. the United Kingdom* (1998), No. 87/1997/871/1083, par. 115; *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom* (2002), No. 46477/99, par. 71.

⁵ *Branko Tomašić and Others v. Croatia* (2009), No. 46598/06, par. 50.

⁶ *Opuz v. Turkey* (2009), Op.cit, par.129.

⁷ **Hasselbacher, L.** (2009). State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, and International Legal Minimums of Protection. *Nw. UJ Int'l Hum. Rts.*, 8, 190. p. 215.

вят като съставомерни деяния по голяма част от престъпните състави на умишлени престъпления против личността в тесен смисъл⁸ (Глава втора от Особената част на НК) – престъпленията против живота и здравето на личността, против добротата, честта и достойнството, против свободата на личността и против половата неприкосновеност и полов морал. В някои случаи деянията може да осъществяват състави на други престъпления с елемент принуда – използване на сила или заплахата, както и при престъпно използване на зависимост или надзор. Криминализирано като престъпление срещу правосъдието е и неизпълнението на заповед за защита от домашно насилие (чл. 296, ал. 1 НПК).

По силата на особената разпоредба на чл. 161, ал. 1 НК някои от актовете на домашно насилие се преследват по тѣжба на пострадалия като престъпления от частен характер – леките телесни повреди по основния състав (чл. 130 НК), квалифицираните случаи на леки телесни повреди, причинени на майка или на баща, на бременна жена, на малолетно лице или на повече от едно лице или по начин, особено мъчителен за пострадалия (чл. 131, ал. 1, т. 3 – 5), телесните повреди, включително и тежки, причинени на близък роднина в състояние на афект или при превишаване на пределите на неизбежна отбрана (чл. 132 НК), средната телесна повреда (чл. 129 НК), когато е причинена на възходящ, низходящ, брат, сестра или съпруг.

3. Проблеми, свързани с частния характер на някои престъпления, представляващи домашно насилие

Поначало преследването на домашното насилие по тѣжба на пострадалия се приема от Европейския съд за средство, удовлетворяващо европейските стандарти в тази сфера и проява на предоставената от Европейската конвенция за правата на човека свобода на преценка на държавата, в определени граници, как да защити правата на лицата срещу посегателства от други частни лица⁹.

Европейският съд е имал по повод да се произнесе и по отношение на българското законодателство в решението по делото *Бевакуа и С. срещу България*, в което постановява, че възбуждането на наказателното производство по тѣжба на пострадалия в конкретния случай е в

съответствие с Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи, макар и да изтъква в по-общо разсъждение, че *“съответното българско законодателство, съгласно което много актове на сериозно насилие между членовете на семейството не могат да бъдат преследвани без активното участие на жертвата, може при определени обстоятелства да създаде проблем относно съвместимостта с Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи”*¹⁰.

Частният характер на наказателното производство може да се окаже проблематичен от гледна точка на европейските стандарти, когато до знанието на органите на власт са довеждани съобщения за домашно насилие, причинено на определено лице, които съдържат достатъчно данни за реална и непосредствена опасност от посегателство срещу живота и здравето му, но въпреки това не са били приети превантивни действия и лицето е пострадало. Такава информация може да се съдържа: в оперативни данни, събрани от полицейски органи при изпълнение на правомощията им по Закона за МВР; в законни поводи по смисъла на чл. 208 НПК, които не са послужили за образуване на досъдебното производство, защото престъплението не е от общ характер; в материали от досъдебно производство, прекратено след установяването, че престъплението се преследва по тѣжба на пострадалия; в материалите по дела от частен характер, прекратени поради оттегляне на тѣжбата или на друго от основанията по чл. 24, ал. 4 НПК и др. Както бе изтъкнато по-горе, в тази хипотеза може да бъде ангажирана отговорността на държавата по Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи поради неизпълнение на задължението ѝ за превенция на правото на живот. Така по делото *Oruz v. Turkey* Европейският съд установява, че оплакванията за домашно насилие от страна на пострадалите лица – съпругата на извършителя и нейната майка, са многократни (осем сигнала до прокуратурата и полицията) и въпреки оттеглянето им и съответното многократно прекратяване на наказателните производства, прокуратурата е била наясно с ескалацията в насилственото поведение на извършителя и реалната и непосредствена опасност за живота и здравето на засег-

⁸ Стойнов, А. Наказателно право (особена част). Престъпления против правата на човека. С.: Сиела, 2013, с. 15.

⁹ *Valiulienė v. Lithuania* (2013), No. 33234/07, par. 78.

¹⁰ *Bevacqua and S. v. Bulgaria* (2008), No. 71127/01, par. 82.

натите от домашно насилие лица и е трябвало да предприеме мерки за предотвратяване на убийството на майката на жалбоподателката¹¹.

В аналогична ситуация у нас, когато на държавните органи е известна информация за реална и непосредствена опасност за живота и здравето на лице, пострадало по-рано от действията на същия извършител на домашно насилие, според българското законодателство съществуват няколко възможности за намеса. При липса на активност на пострадалото лице, производството по издаване на заповед за защита по реда на ЗЗДН ще се приложи само при постъпила молба от възходящ, низходящ, брат или сестра, настойник или попечител на пострадалия (чл. 8, т. 2 ЗЗДН) или от директора на дирекция "Социално подпомагане", когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания (чл. 8, т. 4 ЗЗДН). На самостоятелно основание полицейските органи в изпълнение на задължението си за предотвратяване на престъпления могат да упражнят правомощията си по Закона за МВР. Изрично основание за извършване на оперативно-издирвателна дейност от полицейските органи са получените данни за лица, които подготвят, извършват или вече са извършили престъпни деяния, когато не са достатъчни за образуване или започване на наказателно производство (чл. 9, ал. 1. т. 1 ЗМВР). В най-честия случай превенцията ще се изрази в устно или писмено предупреждение на лицето, за което има достатъчно данни и се предполага, че ще извърши престъпление (чл. 65 ЗМВР).

4. *Тактически препоръки за упражняване на правомощията на прокурора в случаи на домашно насилие, преследвано като престъпление от частен характер*

За изпълнението на задължението на държавата за превенция на правото на живот в подобни хипотези съществено значение имат правомощията на прокуратурата по чл. 48, чл. 49 и чл. 50 НПК по отношение на производствата за престъпления от частен характер. Ако пострадалото лице, поради безпомощно състояние или зависимост от извършителя на престъплението, не може да защити своите права и законни интереси, прокурорът може да встъпи във вече образуваното производство и така да осуети прекратяването му в случай на дезинтересиране на пострадалото лице (чл. 48, ал. 1 във вр. чл. 24, ал. 4, т. 3 – 5 НПК). При същите предпоставки (безпомощност на пострадалото лице и зависимост от извършителя на

престъплението), разширени с изискването за изключителност на случая, прокурорът може служебно да образува наказателно производство по реда на чл. 49 НПК. Ако са налице условията по чл. 49 НПК, прокурорът може да продължи вече образувано досъдебно производство, когато се установи, че престъплението не е от общ характер (чл. 50 НПК).

Освен преценката за наличие на посочените законови предпоставки, когато решава дали да трансформира частното обвинение в официално, е препоръчително прокурорът да се ръководи от следните критерии, възприети в практиката на Европейския съд в подобни случаи:

- тежестта на престъпното посегателство;
- характерът на причинените увреждания на здравето на пострадалото лице;
- използвал ли е извършителят оръжие;
- отправял ли е извършителят нови закани след инкриминирания случай;
- планирал ли е предварително действията си извършителят;
- какво е въздействието, включително психологическото, върху децата в семейството, ако има такива;
- каква е вероятността извършителят да предприеме нов акт на домашно насилие;
- продължава ли заплахата за здравето и безопасността на пострадалото лице или на друго лице, което поради близостта си с пострадалото лице може да бъде засегнато от следващ акт на домашно насилие;
- какво е състоянието към настоящия момент на взаимоотношенията между извършителя и пострадалото лице и какъв ще е ефектът върху взаимоотношенията им от наказателното производство;
- предишната история на взаимоотношенията им и особено данни за предходни случаи на насилие;
- съдебното минало на извършителя и най-вече осъждан ли е за насилствени престъпления¹².

В преценката си дали да трансформира частното обвинение в официално прокурорът не трябва да дава превес на доводите за ненамеса в личните отношения между пострадалото лице и извършителя над съображенията за реална и непосредствена опасност за здравето и живота на жертвата на домашно насилие. Аргументи в тази посока се откриват в тълкуването на Европейският съд за приложението на чл. 8 ЕКЗПЧОС (правото на личен и семеен живот) при преследва-

¹¹ *Opuz v. Turkey*, Op. cit, par. 134.

¹² *Ibidem*, par. 134.

нето на домашното насилие. Според Съда в някои случаи, намесата на държавата в личния или семеен живот може да е необходима, за да се защитят здравето и други права на лицата¹³. Още повече, опитът показва, че агресивното поведение на извършителите на домашно насилие с многократни прояви на такива актове с течение на времето ескалира. По данни на неправителствените организации от Алианса за защита срещу домашно насилие убийствата на жени от съпрузите им у нас стават по-чести, като за 2012 г. се сочат седем случая на такива убийства¹⁴.

Според мен най-голямо внимание от страна на прокурора изискват случаите на *средни телесни повреди*, причинени на възходящ, низходящ, съпруг, брат или сестра, които съгласно чл. 161, ал. 1 НК се преследват само въз основа на частно обвинение. Това са тежки умишлени престъпления, при които степента на увреждане на здравето е значителна и би трябвало да се третират от прокурорите като съдържащи обосновано предположение, че случаят е изключителен, а пострадалото лице е зависимо от извършителя на престъплението поради близките им отношения и поради основателния страх от насилие, т.е. по отношение на тях по правило да се прилагат чл. 48, 49 и 50 НПК. Само при убедителни аргументи, че частният интерес надделява, да се поставя наказателното им преследване изцяло в зависимост от волята на пострадалото лице.

5. Необходимост от усъвършенстване на законодателството

Тенденциите в международното право в тази област са обективирани в Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието на жени и домашното насилие (т.нар. Истанбулска конвенция). Истанбулската конвенция, по която засега България не е страна, влезе в сила от 1 август 2014 г., а към момента вече е подписана от повечето европейски държави. България следва да предприеме стъпки за присъединяване към този международен договор, който регламентира най-високите европейски стандарти в превенцията и наказателното преследване на насилието срещу жени.

Съгласно чл. 55 от Истанбулската конвенция *“страните трябва да гарантират, че разследването или наказателното преследване на престъпленията, установени в съответст-*

вие с членове 35, 36, 37, 38 и 39 от Истанбулската конвенция, не трябва да зависи изцяло от съобщаване или жалба от жертва, ако престъплението е извършено изцяло или частично на тяхна територия, и че производството може да продължи дори и ако жертвата оттегли своето заявление или жалба”.

Законодателна промяна, която може да удовлетвори този стандарт, без да изключва напълновъзможността за преценка на волята на пострадалото лице и на съображения, свързани с личния характер на отношенията между жертва и извършител, би могла се изрази в следното: посочените в чл. 161, ал. 1 НК телесни повреди, при които жертвата и извършителят са в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство да бъдат уредени като престъпления, по отношение на които се провежда наказателно преследване от общ характер след тъжба на пострадалия до прокуратурата, като производствата не могат да бъдат прекратявани по искане на пострадалия, т.е. като т.нар. престъпления от частно-публичен характер. В случаите, в които пострадалият не упражни правото си на тъжба до прокуратурата, да се даде възможност на прокурора при предпоставки, аналогични на тези по чл. 49 НПК, да образува служебно наказателно производство.

За това предложение *de lege ferenda* могат да се посочат редица аргументи.

Подобно законодателно решение би било в достатъчна степен гъвкаво, за да позволи диференциран подход в зависимост от степента, в която в конкретния случай е оправдано засягането чрез наказателното производство на личната сфера на жертвата и извършителя. От друга страна, това ще направи много по-ефективна наказателноправната защита на здравето на лицата, която сега в случай на домашно насилие е значително отслабена поради трудностите, които среща пострадалото лице при поддържането на частното обвинение.

Частният характер на някои от престъпленията срещу здравето между лица в близка родствена или семейна връзка е законодателен израз на разбирането, че личната сфера на индивидите неминуемо се засяга от наказателното преследване, а това невинаги е най-добрата защита за пострадалите¹⁵. Казано другояче, телесните повреди, причинени на лице от близкото семейно об-

¹³ Ibidem, par. 144.

¹⁴ **Български център за джендър изследвания**. Предложения по проекта за Наказателния кодекс, свързани със сексуалното насилие и насилието, основано на пола. 12 февруари 2014 г. <http://bgrf.org/articles/предложения-по-проекта-на-наказателния-кодекс-свързани-със-сексуалното-насилие-и-насилието-основано-на-пола-416>.

¹⁵ Подробно за основанията и историческите традиции у нас за криминализиране на някои телесни повреди между роднини като престъпления от частен характер, както и критика на този законодателен подход, вж. у **Велчев, Б.** Престъпления от частен характер. С.: Сиела, 2015, с. 73 и сл.

кръжение са регламентирани като преследвани по тъжба на пострадалия не поради по-ниска степен на обществена опасност, а поради зачитане на интимната сфера на жертвите. Веднъж обаче решила да възбуди наказателното производство, жертвата е изправена пред редица трудности и тежест да поддържа частното обвинение пред съда. В тази категория попадат жертвите на тежки умишлени престъпления, каквито са средните телесни повреди, причинени от съпруг или близък роднина по чл. 129 във вр. чл. 161, ал. 1 НК и жертвите на квалифицирани леки телесни повреди, причинени на майка, баща, бременна жена по чл. 131, ал. 1, т. 3 – 5 във вр. чл. 161, ал. 1 НК. Ако пострадалото лице е решило да възбуди наказателното производство едва след многократно причиняване леки телесни повреди, не може да се възползва от общия ред за разглеждане на делата по квалифицираният състав за повторност на леката телесна повреда поради липса на предходно осъждане за същото престъпление. Основателно законодателят е оставил преценката дали да започне наказателното производство в ръцете на пострадалия и е регламентирал възможност за служебното му образуване от прокурора, ако пострадалият не е в състояние да стори това. Веднъж обаче, щом пострадалото лице вземе самостоятелното си решение и упражни правото си да възбуди наказателно производство, няма логика и сериозни аргументи, свързани с интересите на обществото от наказване на извършителите на подобни деяния, жертвата на домашно насилие да бъде третирана по-неблагоприятно в сравнение с пострадалите от аналогично посегателство, при което деецът не е в същата връзка на близост с пострадалия, но за което държавата поема отговорността за разследването и функцията по обвинението.

Според Б. Велчев решението на законодателя дали да криминализира определени деяния като престъпления от частно-публичен характер трябва да зависи от две кумулативно дадени условия: преценката за превес на волята на пострадалия над обществения интерес и прогнозираните сложности в процеса доказване¹⁶. Те несъмнено са налице в разглеждания случай. Пострадалият няма правомощията и практическата възможност да проведе собствено разследване, което да под-

готви в достатъчна степен ефективното му участие в съдебното производство. Издирването на лица, интервюирането им с оглед бъдещата им роля на свидетели, снабдяването с книжа и редица други действия са несравнимо по-трудни за частния тъжител в сравнение с възможностите на разследващия орган и държавния обвинител. Правото на съдействие от органите на МВР при събиране на сведения (чл. 83 НПК) не може да компенсира затрудненията при осъществяване на наказателнопроцесуалната функция по обвинението и носенето на тежестта на доказване. С голяма степен на вероятност може да се очаква, че жертвите на домашно насилие, зависими от извършителя поради близостта си, основателния страх за живота и здравето си, а често и по икономически причини, няма да са в състояние да организират обвинението и да участват в състезателната съдебна процедура равностойно на защитата. Струва ми се недостатъчно да се разчита, че тази неравнопоставеност ще бъде компенсирана с активността на съда служебно да събира доказателства. Реформата на наказателния процес у нас от 2006 г. засили състезателността, а от това следва, че съдът участва в доказването след изчерпаване на исканията на страните и доколкото е необходимо за разкриване на обективната истина¹⁷. Принципът на състезателността налага съдът да е активен в установяването на истината *по изключение* – арг. от чл. 114, ал. 2 НПК¹⁸. Организациите, оказващи подкрепа на жертвите на домашно насилие, съобщават за разнообразни проблеми, които на практика отказват жертвите от възбуждане на наказателни дела за престъпленията, от които са пострадали¹⁹ и вместо това много от тях прибягват само до възможностите за защита по ЗЗДН. Това особено производство, макар че предоставя достъпни и бързи възможности за налагане на мерки за защита, има действие само занапред, не замества наказателната отговорност за насилствените деяния и би трябвало да се прилага паралелно, а не вместо наказателното преследване. В противен случай България рискува осъдителни решения на Европейския съд за неизпълнение на задълженията си за ефективно разследване на домашното насилие и за превенция на правото на живот.

¹⁶ Велчев, Б. Цит. съч., с. 206 – 207.

¹⁷ Салкова, Е. Проблеми на доказването в наказателния процес. София, 2012, с. 7.

¹⁸ Цонков, И. Някои въпроси, свързани със съдебните грешки и процеса на установяване на обективната истина в наказателния процес. – В: Истина и справедливост в наказателния процес. С.: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2006, с. 54.

¹⁹ Български център за джендър изследвания. Предложения по проекта за Наказателния кодекс, свързани със сексуалното насилие и насилието, основано на пола. 12 февруари 2014 г. <http://bgrf.org/articles/предложения-по-проекта-на-наказателния-кодекс-свързани-със-сексуалното-насилие-и-насилието-основано-на-пола-416>

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Български център за джендър изследвания. Предложения по проекта за Наказателния кодекс, свързани със сексуалното насилие и насилието, основано на пола. 12 февруари 2014 г., достъпно на bgrf.org.

Велчев, Б. Престъпления от частен характер. С.: Сиела, 2015. // **Velchev, B.** Prestapleniya ot chasten karakter. S.: Siela, 2015.

Салкова, Е. Проблеми на доказването в наказателния процес. С., 2012. // **Salkova, E.** Problemi na dokazvaneto v nakazatelniya protses. S., 2012.

Стойнов, А. Наказателно право (особена част). Престъпления против правата на човека. С.: Сиела, 2013. // **Stoynov, A.** Nakazatelno pravo (osobena chast). Prestapleniya protiv pravata na choveka. S.: Siela, 2013.

Цонков, И. Някои въпроси, свързани със съдебните грешки и процеса на установяване на обективната истина в наказателния процес. – В: Истина и справедливост в наказателния процес. С.: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2006. // **Tsonkov, I.** Nyakoi vaprosi, svarzani sas sadebnite greshki i protsesa na ustanovyavane na obektivnata istina v nakazatelniya protses. – V: Istina i spravedlivost v nakazatelniya protses. S.: Univ. izd. Sv. Kliment Ohridski, 2006.

Hasselbacher, L. (2009). State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, and International Legal Minimums of Protection. *Nw. UJ Int'l Hum. Rts.*, 8, 190.

Mowbray, A. R. The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford, Hart Publishing, 2004.